

A KERTÉSZETI TERMELÉSI RENDSZEREK SZERVEZÉSÉNEK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI*

PEKÓ JÓZSEF

Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium, Budapest

A kertészeti ágazatok jelentőségét az ismert gazdasági szerepükön túlmenően nemcsak a változó éttrendi szokások, az urbanizáció és a motorizáció gyorsütemű növekedése, hanem a jelenleg részben már kialakult, részben napjainkban még formálódó — ennek következtében véglegesnek korántsem tekinthető — közgazdasági viszonyok is nagymértékben növelik.

A KGST államokkal folytatott — az 1975. évi, valamint az V. ötéves tervidőszakára vonatkozó — cserearányok kialakítását célzó tárgyalások során egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a kevés importanyagok felhasználásával előállítható, sajátos ökológiai viszonyokat igénylő és ezért bárhol meg nem termelhető, a piacon más termékekkel nem helyettesíthető kertészeti termékek, a nyersanyag- és olaj import egyre fontosabb ellentételezési forrásává válnak, bel- és külföldi keresletük várhatóan megnövekszik, exportjuk mennyisége fokozódik. Az újabb megítélések szerint a kertészeti friss és feldolgozott termékek nagyrésze konvertibilis értékű termék, amelyek exportja távlatilag is gazdaságos, amelyek természetfejllesztési lehetőségeink keretei között — a világpiaci követelményeknek megfelelő minőségben — tőkés országokba is kedvezően eladhatók, ill. szocialista országokba tőkés jellegű cikkért értékesíthetők.

Már az 1975-re kialakult demokratikus- és tőkés eladási árak is tükrözik az említett tendenciát. Egyes zöldség- és gyümölcsfélék friss, ill. feldolgozott termékei esetében a rubel, ill. a dollár devizakitermelés mutatói jelentős, — 10 és 40% közötti — mértékben javultak.

A kertészeti termékek iránti várhatóan növekvő igényeket jelzik a középtávú és hosszútávú termelési tervelőirányzatok is. A kertészeti termékek bruttó termelési értéke — előzetes számítások szerint — az 1975. évi előirányzathoz viszonyítva 1980-ra mintegy 15%-kal, 1985-re 28%-kal, 1990-re 36%-kal növekszik. Mivel az értékszámítás egységesen az 1972. évi változatlan áron történt a bruttó termelési értéknövekedés számai a kertészeti termékek volumennövekedését is jelentik.

A termelési célkitűzések maradéktalan végrehajtásában a kertészeti szakemberekre nagy felelősség hárul. Csak a területfejlesztési- és termelési

*A Baranya megyei Akadémiai Kertészeti Napon elhangzott előadás. Pécs, 1975. június 4.

előirányzatok teljesítésével biztosítható a lakosság kertészeti termékekkel való kiegyensúlyozott, fokozatos ellátása, az ipar és az export alapanyag bázisa.

A fejlesztés szakszerű, körültekintő végrehajtást igényel, különösen az állókultúra jellegű ültetvénytelepítéseknél, valamint az egyéb tartós beruházásoknál, mivel az a termelés gazdaságosságát távlatilag is jelentős mértékben behatárolja. A termelés jövedelmezőségének biztosítása nélkül pedig a tervezett területfejlesztési, termelési célkitűzések meg nem valósíthatók. A tervek szerint a volumennövelést szinte változatlan nagyságú területen az intenzitás-növelésével, a termésátlagok jelentős fokozásával kell elérni. A tervek megvalósításában különösen nagy feladat hárul a kertészeti termelési rendszerekre, amelyek száma kezdeti késlekedés után napjainkban örvendetesen növekszik.

A kertészeti termelési rendszerek kialakítási lehetősége, technikai fejlesztése, szakmai követelményei — elsősorban a termékek erős sérülékenysége, ill. feldolgozási igénye miatt — a mezőgazdasági növényekétől nagymértékben eltérő. Amennyiben problémásabb, annyi idővel később kezdődött a kertészeti rendszerek kialakulása. Alágazatonként pedig a nehézségi fokozatoknak megfelelően tovább differenciálódik a kertészet.

A kertészeti termelési rendszerek kialakulását az nehezítette;

— hogy külföldön kertészeti rendszerek — egyes zöldségfajokat kivéve — még nem alakultak ki, így nincs lehetőség azok adaptációjára,

— a kertészeti termékek a kialakult hazai fogyasztói szokásoknak megfelelően jórészt friss állapotban kerülnek értékesítésre, ill. fogyasztásra, ennek következtében kiméletes, sok esetben csak élőmunka felhasználásával megoldható betakarítást igényelnek,

— a gépesítés mértéke és hatékonysága nem kielégítő, a betakarítási munkafolyamat néhány faj kivételével nem gépesíthető,

— a gépesítés 1 ha-ra jutó költsége igen nagy. A növénytermesztésben 18—20 000 Ft, a kertészeti rendszerek esetében 40—45 000 Ft,

— a kertészeti termékek értékesítését gyorsan romló jellegük miatt a betakarítással egyidejűleg azonnal meg kell szervezni. A kertészeti termékek néhány kivételtől eltekintve szabadárú cikkek. Ennél fogva a kertészeti termékek ára a kereslet-kínálat, sok esetben a spekuláció függvénye. Bár napjainkban a kertészeti termékek már alapvető népélelmiszeri cikkek, azokhoz hasonlóan támogatást nem élveznek. Ennek következtében az árak tervezése is bizonytalan,

— a szőlő- és gyümölcs ágazat állókultúra jellege az üzemek eltérő technikai színvonala, a technológiai folyamatok egységesítését nehezíti,

— a gyümölcstermesztésben 16 gyümölcsfaj differenciált termesztési problémáinak összehangolására van szükség ahhoz, hogy a termelés gazdaságosságának biztosításán túlmenően a népgazdasági elvárásoknak megfelelő fajszerkezet kialakuljon.

Nehezíti a problémák megoldását a termelés koncentrálása, a speciali-

záció növelése iránti jogos igény, ill. a meghatározott fajszerkezet szerinti telepítések összhangjának egyidejű biztosítása is.

A termelés speciális sajátosságait is tekintve, figyelembe véve a technikai fejlesztés lehetőségeit is, az első kertészeti rendszer nem véletlenül a szántóföldi zöldségtermesztésben alakult ki, ahol az újrakezdés lehetősége — a szántóföldi növénytermesztéshez hasonlóan — minden évben adott. Legkésőbb a gyümölcs-termesztési rendszerek alakultak ki, ahol az ágazatot általában jellemző problémákon túlmenően a fajszerkezetes területfejlesztési feladatok is komplikálják a helyzetet.

Ismerve a mezőgazdasági termelési rendszereket, amelyekben az élő és holtmunka arányának magas színvonala jut kifejezésre, ahol adott technikai szinten a holtmunka aránya kerül túlsúlyba, ahol a termelés első fázisától a végtermék előállításáig a termelési folyamatokat géppel végzik, s ahol az élőmunkát általában csak a gépek működtetésére használják, önként felvetődik a kérdés érdemes-e, szabad-e a kertészeti ágazatban termelési rendszereket szervezni. Különösen jogos ez a kérdés az ültetvényekkel, de még inkább a gyümölcstermesztéssel kapcsolatban, ahol a már említett 16 gyümölcsfaj differenciált területfejlesztési-, technikai-, biológiai- és kémiai igényeit kell kielégíteni koncentrált területfejlesztéssel egyidejűleg, s ahol a betakarítás művelete csak részben gépesíthető. A válasz egyértelműen igen.

A kertészeti rendszerek erőteljes fejlesztésének elérkezett az ideje, mivel egyes gazdaságok termelési színvonala, termelési eredményei azt indokoltá teszik, másrészt a rendszergazdaságok közreműködése eredményeként elérhető többlet termésre és jövedelemre a fejlesztéshez nagy szükség van.

A feltételek elsősorban a kiemelkedő termelési eredménnyel rendelkező üzemben alakultak ki, ahol;

- a szellemi erők koncentráálódtak a rendszergazdaságban,
- ahol korszerűbben gazdálkodnak az élő és holt munkával,
- ahol az átlagos üzemekhez viszonyítottan magasabb szinten áll a gazdaság termeléstechológiája, technikai felszereltsége, valamint termésátlai
- és ahol a termelés biológiai vonatkozásai is rendezettebbek. A kutatás, a tudomány eredményeinek naprakész felhasználását is feltételezve.

A kertészeti rendszerektől az alábbiakat várjuk:

Az egyes gazdaságokban felhalmozódott több évtizedes tapasztalat, termelési gyakorlat és nem utolsósorban a szakvezetés magas színvonala együttes hatására kialakult korszerű termelési technológiának, az egyre növekvő termésmennyiség előállítás, biztonságos módjának kiterjesztését az integrált üzemekre. Lehetőségeink — mint már említettem — a mezőgazdasági növénytermesztéstől eltérőek, azokhoz hasonló szoros technológiai kialakítására, csak a zöldségtermesztési rendszerek esetében van mód. A szőlő, ill. gyümölcsös ültetvények talaja, telepítési rendszere, fajtája, állaga, kora adott, ezt figyelembe kell venni, a technológiával ahhoz kell igazodni.

A kialakult, ill. a fejlesztés során kialakítandó technológiának azonban a termelési biztonság növelésén túlmenően általános sajátossága kell, hogy legyen:

— A szakmai vonatkozású munkafolyamatok szigorú előírásokon és szoros technológián nyugvó megoldási igénye (pl. növényvédelem, tápanyagutánpótlás, vegyszeres gyomirtás),

— az egyéb munkáknak a lehetőségeknek a rendszergazdaság által az érintett partner üzem sajátosságának megfelelően egyedileg kialakított technológiájának megfelelő legszervezettebb módon való végrehajtása.

A szakszerű lomb- és talajvizsgálatokon alapuló tápanyag utánpótlás, az időben elvégzett növényvédelem, szüret, pl. 20—30%-kal több termést, ill. nagyobb jövedelmet eredményezhet — a ráfordítások növelése nélkül, amire az országos árualapok, az üzemi jövedelem növelése, a további fejlesztéshez szükséges keretek megteremtése érdekében nagy szükség van.

A gesztorgazdaság második alapvető feladata a munkafolyamatok folyamatos minél tökéletesebb gépesítése, elsősorban a betakarítással kapcsolatban. E munkák magasfokú szervezése a szükséges gépek időbeni beszerzése, jelentős munkaerő felszabadítását eredményezheti, amelynek az effektív betakarítási munkába való átirányítása optimálisabb időbeni betakarítást, jobb minőséget, több bevételt eredményez. Különösen fontos az a lakossági ellátás célját szolgáló termelésben, ahol a technikai fejlesztés létkérdés.

A gesztorgazdaságok harmadik alapvető feladata korszerű, az integrált gazdaságokat is felölelő termelési struktúra, ill. egységes területfejlesztési koncepció kialakítása, rendszeren belül a beruházások optimális tájban való koncentrált megvalósítása — az észszerűség határain belül. A termelési struktúrát, ill. az ültetvények területfejlesztési programját az üzemi lehetőségeknek, a közgazdasági adottságoknak, s fajszerkezet vonatkozásában az elvárásoknak — a népgazdasági igényeknek megfelelő összetételben kell kialakítaniuk úgy, hogy az a költséges gépek minél folyamatosabb, gazdaságosabb kihasználását biztosítsa.

Különösen fontos feladatuk a jó minőségű vetőmag palánta, ill. szaporítóanyag időbeni, a tervezett telepítéseknek megfelelő mennyiségi, faj- és fajtaszerkezet szerinti biztosítása — előrendelés alapján.

A területfejlesztési koncepció kialakítása során már a tervezés idején, az élőmunka nagy hatékonyságát biztosító termelési szerkezetet korszerű ültetvényeket, ezen belül megfelelő faj- és fajta összetételt kell célul kitűzniök. Az ipari rendeltetésű zöldséget termelő rendszerekkel szemben jogos elvárás az, hogy kisebb területen lakossági ellátás célját szolgáló zöldségnövényeket is termeljenek, illetve a terület előszedésével segítsék a lakosság jobb ellátását.

Gyümölcstermesztés vonatkozásában elvárhatjuk a rendszergazdaságoktól, hogy a fő gyümölcsfajhoz hasonlóan mielőbb alakítsák ki a többi, a tájban eredményesen termesztethető gyümölcsfajokra is a követelményeknek megfelelő

technológiát, terjesszék és fejlesszék azt a saját és a partner gazdaságokban egyaránt.

A termelési rendszerengedélyezési kérelmeket a MÉM Termelés- és Műszaki Fejlesztési Főosztálya előzetes felülvizsgálata után a TROB tárgyalja és amennyiben a követelményeknek megfelelnek — javaslatot tesz a miniszternek azok elfogadására. 1973-ban került elfogadásra az első kertészeti termesztési rendszer.

Jelenleg pedig: vöröshagyma,
paradicsom,
fűszerpaprika,
zöldborsó,
korai zöldség,
gomba,
anyarozs,
és hat elfogadott szőlőtermesztési és borászati, összesen
13 rendszer működik, 21 200 ha területen.

Az 1975. május 29-i Termelési Rendszerek Operatív Bizottsági ülésen újabb 7 kertészeti rendszerkérelem került tárgyalásra:

- 1 fűszerpaprika,
- 1 gyökérzöldség,
- 1 dísznövény,
- 1 szőlő és.
- 2 alma, valamint
- 1 általános gyümölcs termesztési rendszer.

Így a kertészeti rendszerek száma 20-ra, a rendszerbe vont terület közel 40 000 ha-ra növekedett.

A termelési rendszerek fejlesztése rendkívül sok előnyt és lehetőséget rejt magában. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azokkal kapcsolatban az újabb felvetődő problémákat sem, amelyek egy része a fejlesztés gátja lehet. Elsősorban a nagy — az üzemek fejlesztési alapjait is nagymértékben igénybe vevő beruházásokat kell növelni Ezen túlmenően a gépesített, iparszerű paradicsom, ill. zöldbabtermesztésnél például a betakarítási időszak szűkülése — rövid idő alatt — lökészerűen jelentkező nagy árutömeget eredményez, aminek elfogadására, feldolgozására az iparnak fel kell készülnie.

A géppel betakarított szőlő szállítása, feldolgozása, borászati kezelése is az eddigtilt eltérő megoldást. technológiát igényel,

A nagy tömegben jelentkező gyümölcs értékesítése feldolgozása a járulékos beruházások fejlesztési igényén túlmenően, a forgalmazó- és feldolgozó szervezetekkel az eddiginél sokkal szorosabb munkakapcsolat kiépítését igényli.

Mindezeket is figyelembe véve 1976 és 1980 években optimális körülmények között;

paradicsomból	6 ezer
vöröshagymából	6 ezer
zöldborsóból	7 ezer
fűszerpaprikából	5 ezer
zöldbabból	6 ezer
gyökérzöldségből	4 ezer
uborkából	4 ezer
szőlőtermelésből	20 ezer
almából	30 ezer
kajsziból	5 ezer
egyéb nyári csonthéjasból	10 ezer
bogyósokból	4 ezer
összesen:	107 ezer ha

további terület fejlesztéssel számolhatunk a kertészeti rendszerek integrációjában.

Mint ahogy a számokból is kitűnik a kertészeti rendszernek a jövőben jelentős feladatot kell ellátniok a termésátlagok növelésén, a technológia állandó fejlesztésén és adaptálásán kívül — az egész táj termelésének koordinációjával, a termelés szerkezetének kialakításával — a telepítésfejlesztésével, fajtakérdéssel kapcsolatban is. Feladataikat úgy kell ellátniok, hogy tevékenységük hatása a rendszerben levő üzemeken túlmenően az egész tájkörzet üzemekre is kedvező hatást gyakoroljon, s a népgazdaság termésfejlesztési célkitűzéseit hathatósan támogassák.